

DEZBATEREA, DE LA CONCEPTUL TEORETIC LA PRACTICA DIDACTICĂ

Ana PREDA-TUDOR*

DEBATE AT THE CLASS HISTORY (Abstract)

The article suggests a theoretical and practical analysis of debate as a methodological pattern that could be used during history classes. Insights into teaching methodology have rendered the selection of debate as a case study to be fully illustrative, a theoretical perspective on it that could be a method combining different forms of complementary activities, an outlook on the proposals which refer to the domain of our subject matter that are made available by the Romanian Association for Debate Oratory and Rhetoric. Nevertheless, we have subjectively interpreted them owing to our teaching experience but at the same time, we have made the right decision as to what, when and how much time to dedicate to them during the history classes.

Keywords: *debate, arguments, communication, critical thinking.*

Studiul de față propune o analiză teoretică și practică a dezbaterii ca tipar metodic la care putem apela în cazul istoriei predate la clasă. Radiografia metodologică ilustrează justificarea alegerii dezbaterii ca studiu de caz didactic, o perspectivă teoretică asupra dezbaterii ca metodă care poate îmbina mai multe modalități și forme de lucru complementare, o privire asupra propunerilor care acoperă domeniul disciplinei noastre așa cum se regăsesc ele în sursele Asociației Române de Dezbateri, Oratorie și Retorică, pe care le-am supus interpretării subiective generate de propria experiență didactică, care a vizat însă, obiectiv, ce, cât și cum se pretează aplicării efective la clasă în cadrul orei de istorie.

Argument

Urmărind criteriile menționate mai sus ne putem întreba: de ce tocmai dezbaterea? Și cum o adaptăm istoriei? Un posibil răspuns susține necesitatea ca profesorul de istorie să-și încurajeze elevii să înțeleagă istoria nu ca pe o simplă înlănțuire de fapte și evenimente, ci ca un ansamblu de fapte istorice care pot fi interpretate diferit în funcție de mai mulți factori precum perioadă, context, perspective politice, economico-sociale, culturale, experiențe personale. De aici decurge un alt răspuns: aducându-i în contact cu metodele cercetării istorice, profesorul facilitează prezentarea unor surse diverse, care pot fi interpretate diferit, interpretări care pot veni în contradicție cu

* Profesor de istorie, Colegiul Național "B.P.Hasdeu" Buzău.

clasificarea generalizată a faptelor bune sau rele. Analizând critic evenimentele istorice, elevii vor fi puși în situația de a dezbate punctele de vedere la care ajung, cu atât mai mult cu cât ele sunt diferite. Așa vor ajunge să conceapă argumente cât mai solide pe care să le supună atenției colegilor, să le susțină și să le compare cu contraargumentele la care nu s-au gândit sau cu care nu sunt de acord, care să le influențeze părerea. Puși, prin jocul de rol, în situația de a reflecta asupra diverselor fapte și de a lua decizii, elevii capătă încredere în propria capacitate de a discerne asupra unor perspective multiple, înțeleg cum să nu se lase manipulați și dobândesc instrumente de analiză și reflecție importante pentru propriul traseu de formare.

Deși nu reprezintă o noutate în domeniul atât de vast al metodicii predării disciplinelor umaniste, dezbateră devine necesară nu numai în procesul de predare, dar și în experiența cotidiană a fiecăruia, profesor sau elev. Așa se poate explica explorarea amănunțită a conceptului, insistența cu care a fost transformat la noi într-un adevărat brand de către Asociația Română pentru Dezbateri, Oratorie și Retorică, care-l promovează de ceva vreme prin intermediul cluburilor de debate, prin conceperea programei pentru un curs opțional, prin elaborarea manualului elevului, al profesorului, al îndrumărilor pentru instructori, prin organizarea școlii de vară pentru profesori, indiferent de disciplina predată.

Toată această organizare se justifică prin deschiderea imperioasă spre dialog, prin duelul echilibrat dintre argumentele pro și contra aduse ideilor care stârnesc atenția, prin punerea în balanță a subiectelor sociale de interes comun, prin experimentul purificator al raportării mesajelor venite din domenii diverse la analiza gândirii critice, prin exercițiul democratic de a nu lăsa nimic nefiltrat și nedeslușit prin prisma perspectivelor multiple. Tot acest demers complex se cere în continuare format și consolidat prin aplicare atât printre cei tineri, cât și printre cei cu experiență. Dacă elevii se simt atrași în dezbateri din dorința de a experimenta cât mai multe, de a găsi oportunități cât mai diverse care să le alunge starea de plictiseală degrabă instalată în atitudinea lor față de școală, profesorii încearcă să răspundă provocărilor tinerei generații și societății în genere prin adaptarea din mers a demersului didactic. Cursurile de formare bine organizate și nu atât de scumpe, precum și exemple de bună practică cât mai larg popularizate ar servi acestui scop.

Perspectiva teoretică

Comparată cu un sport de luptă directă¹ al minții și al comunicării, „metoda dezbaterii are ca scop atingerea esenței unei probleme prin discutarea ei”², ceea ce presupune analiza amănunțită a acesteia în forma structurată a unei dispute educaționale³. Diferitele ghiduri metodice definesc dezbateră academică ca o activitate de învățare prin colaborare care implică prezentarea, sub forma unei lecturi sau a unui studiu de caz, a unui subiect controversat, urmată de formularea unei întrebări binare de către profesor și apoi de abordarea de către elevi, grupați în echipe, a pozițiilor pro și contra pentru care construiesc argumente, ce necesită comparația și dezbateră⁴.

¹ Beteringhe, 2016: p. 23.

² *Manualul*, 2016: 6.

³ Beteringhe și alții, 2016: 39.

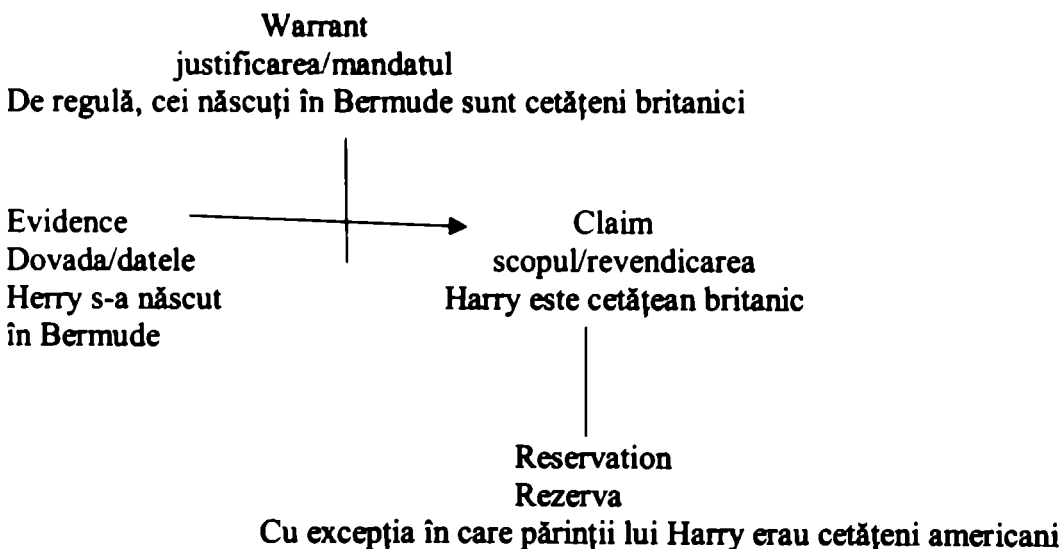
⁴ Steele, Meredith, Temple, *Lectura și scrierea pentru dezvoltarea gândirii critice*, vol. II, 1998: 34.

Întrebându-ne ce implică dezbateră, descoperim mai multe concepte aflate în interdependență: comunicarea, argumentarea și contraargumentarea, oratoria și retorica, etica.

Comunicarea reprezintă un concept larg de transmitere de informații, înglobând atât procesele umane, cele simbolice, cât și mijloacele utilizate de animale. Comunicarea retorică cunoaște mai multe tipuri – modul narativ, cel metaforic, cel argumentativ, ultimul fiind cel mai important pentru dezbateră, întrucât se concentrează pe identificarea motivelor.

Argumentarea ilustrează procesul prin care oamenii utilizează diferite rațiuni pentru a-și comunica pretențiile⁵, dar și „structurarea și cântărirea” propriilor gânduri exprimate apoi într-un mod logic, în același timp cu „ascultarea gândurilor celorlalți, înțelegerea și evaluarea lor”⁶, concretizate în formularea unui răspuns care să-ți permită să intri în polemică. Argumentarea reprezintă o abilitate necesară atât în viața cotidiană, cât și în mediul școlar, servind mai bunei înțelegeri și organizării a ideilor necesare răspunsurilor la întrebări și probleme variate, la redactarea eseurilor, la justificarea atitudinilor, opțiunilor, în diverse prezentări. Atunci când diferențele de opinie nu pot fi rezolvate, se impune analiza acestei situații în cadrul dezbaterii, unde un arbitru trebuie să decidă soluționarea, pe baza argumentelor formulate.

Argumentul reprezintă elementul care, înglobând „un gând independent”⁷, justifică o părere, o atitudine, o poziție. Conform filosofului Stephen Toulmin, părțile componente ale argumentului sunt *dovada* sau datele, ca punct de plecare, *justificarea* sau mandatul, ca mijloc de realizare, *rezerva*, care implică întrebările pe care autorul argumentului și le pune în legătură cu scopul acestuia și pretențiile sau *revendicarea*, ca punct terminus.

⁵ Editors of IDEA, 2009: 2.

⁶ Manualul, 2016: 6.

⁷ Ibidem, p.7.

Această structură explică un argument simplu⁸. Schema se complică atunci când argumentul este unul convergent, în care necesarul de dovezi menite să susțină pretenția se multiplică. La rândul ei, revendicarea cunoaște mai multe tipuri: descriptive, relaționale și evaluative. Dacă primele două sunt utilizate drept dovezi pentru dezvoltarea argumentelor evaluative⁹, pretențiile evaluative sunt mult mai complexe, de vreme ce analizează un obiect, compară două sau mai multe obiecte¹⁰ sau solicită o acțiune particulară posibilă doar în comparație cu alte acțiuni¹¹; pretențiile evaluative pot fi utilizate drept suport pentru alte revendicări, reunite toate într-o rețea complicată¹². Schema lui Toulmin este importantă pentru că arată părțile componente ale argumentului și modul în care ele acționează împreună¹³.

Manualul European Network of Debating Teachers insistă asupra necesității logice a argumentului, care trebuie să răspundă la întrebarea „de ce?” în toate ipostazele structurii acestuia, atât în cazul afirmației făcute, a explicației și a dovezilor aduse, dar și a impactului pe care îl produce¹⁴. Afirmația aduce, prin ideea susținută, tema de discuție și poziția autorului. Supusă întrebării „de ce?”, afirmația trebuie să justifice, prin explicații și exemple, logica din spatele poziției. Explicația aduce nuanțări, clarificări ce alcătuiesc o justificare a procesului cognitiv conținut în afirmație, iar exemplul, prin apelul firesc la dovezi confirmate de experiența comună și explicate astfel încât să-l lege de afirmație, întărește demonstrația¹⁵. Impactul trebuie să justifice importanța afirmației fie raportată la contextul general, fie la consecințele asumării ei.

Cele două exemple sintetizate mai sus ne conduc către unul dintre cele mai populare modele de argumentare¹⁶, concentrat în acronimul românesc ARDEI¹⁷ sau cel englezesc SEXI¹⁸. Rolul utilizării modelului are drept scop formularea unor argumente cât mai convingătoare, care susțin sau infirmă un caz sau o moțiune.

Contraargumentarea, cu variantele combatere, respingere sau apărare, presupune atacarea cazului echipei adverse fie asupra sensului termenilor utilizați, a dovezilor sau soluțiilor propuse, fie în planul logicii¹⁹. Contraargumentarea poate fi ofensivă, atunci când vizează combaterea argumentelor formulate de echipa adversă sau defensivă, când se apără propriile poziții²⁰. Atacarea raționamentelor pe care s-au construit argumentele presupune identificarea lor dintr-o gamă de erori de raționare și evidențierea lor. Combaterea conținutului valoric al argumentelor se realizează dacă acestea pică testul aplicabilității și al moralității. La rândul lor, exemplele

⁸ Albert R. Jonsen, Toulmin, *The Abuse of Casuistry: A History of Moral Reasoning*, 1988: 2.

⁹ Editors, 2009: 7.

¹⁰ Editors, 2009: 10.

¹¹ Editors, 2009: 11.

¹² Editors, 2009: 11.

¹³ Editors, 2009: 5.

¹⁴ *Manualul*, 2016: 8-9.

¹⁵ *Manualul*, 2016: 9-10.

¹⁶ Beteringhe et alii, 2016: 10.

¹⁷ *Idem*, acronimul românesc este ARDEI – afirmație, raționament, dovezi, exemple, impact.

¹⁸ *Idem*, acronimul englezesc este SEXI – statement, explanation, illustration, impact.

¹⁹ Beteringhe et alii, 2016: 23.

²⁰ Beteringhe et alii, 2016: 24-25.

trebuie să conțină dovezi corecte și adecvate argumentelor invocate²¹. Un model de contraargumentare ce servește atât variantei ofensive, cât și celei defensive, este tehnica celor 4 S (steps = pași) prin care se identifică și se precizează ce anume va fi atacat, se formulează clar obiecția, se explică și se rezumă²².

Oratoria, ca arta de a compune și rosti discursuri, de a vorbi frumos și convingător în public²³ și retorica, ca arta de a vorbi frumos, de a convinge un auditoriu prin măiestria argumentației, frumusețea stilului și a limbii²⁴ contribuie și ele la alcătuirea și susținerea unui caz de dezbateră, implicând elemente de stil generate de limbajul verbal, nonverbal și paraverbal.

Limbajul verbal asigură, prin dicție, tonalitate, ritm, comunicarea conținutului, cognitiv sau afectiv, pentru a fi înțeles și pentru a stimula o reacție, de dorit chiar, una emoțională. Un discurs bun se bazează pe utilizarea corectă a termenilor, stimulând, prin recursul la comparații, paralelisme, metafore, repetiții, crearea unei imagini mentale, ce include senzații auditive, vizuale și tactile²⁵. Limbajul nonverbal acoperă, prin postură, atitudine, gesturi, expresii faciale, îmbrăcăminte, cca 60% din actul comunicării²⁶, iar limbajul paraverbal întărește forța discursului prin felul în care sunt instrumentate pauzele, ritmul sau intensitatea vocii.

Dezbateră solicită o atentă documentare, atât de necesară pentru a dobândi informații din domenii care nu ne sunt la îndemână, pentru a interpreta date, a formula opinii avizate bazate pe surse și idei contradictorii și pentru a exersa gândirea critică. Pentru o documentare este necesară o bună organizare a muncii, interpretarea surselor pe baza unor criterii obiective ce analizează autorul, publicația, afilierea organizatorică, dovezile aduse, obiectivitatea și perioada de publicare a materialului²⁷. Prelucrarea informațiilor presupune și ea un plan organizat, menit să valorifice puncte de vedere diverse, care să contureze o imagine de ansamblu cât mai completă, iar integrarea lor în construcția argumentelor și a dovezilor are rolul de a clarifica idei mai puțin familiare sau concepte complexe, de a influența convingerile, atitudinile și acțiunile auditoriului²⁸ și de a stimula propria creativitate și analiză critică.

Dezbateră implică, de cele mai multe ori, recursul la etică, la principii general valabile care reglează comportamentul unui grup, în situații care problematizează dimensiuni ale moralității sau ale conflictelor valorice. Această poziționare poate reglementa modalități de comportament ale celor implicați, elevi și profesori, dar și diferitele interacțiuni sociale pe care aceștia le au²⁹.

²¹ Beteringhe et alii, 2016: 30.

²² Beteringhe et alii, 2016: 33.

²³ <https://dexonline.net/>, accesat la data de 05.01.2019.

²⁴ Idem.

²⁵ Lucas, 2014: 232-234.

²⁶ Beteringhe et alii, 2016: 42.

²⁷ Beteringhe et alii, 2016: 48.

²⁸ Lucas, 2014: 149.

²⁹ Beteringhe et alii, 2016: 60.

Aplicabilitatea la clasă

Conținutul teoretic conturat mai sus nu include detaliile formatului World Schools, aplicat în competițiile naționale și internaționale de dezbateri. El poate fi consultat ușor în sursele ARDOR³⁰, la unele dintre ele făcând deja trimitere. Formatul depășește timpul alocat unei ore de curs, fapt care nu limitează posibilitatea de adaptare la specificul situației de la clasă³¹.

Cu siguranță, succesul aplicării dezbaterii poate fi asigurat prin alegerea de către elevi a orei de opțional la clasa a 10-a sau a 11-a, care beneficiază deja de o programă³² acceptată de ministerul de resort, de un manual al elevului, de mai multe ghiduri pentru profesori. Orientarea disciplinei și a programei către transdisciplinar se încadrează în noul demers legislativ, facilitează dezvoltarea abilităților formulate în Recomandarea Parlamentului European și a Consiliului Uniunii Europene privind competențele cheie din perspectiva învățării pe parcursul întregii vieți³³ și stimulează independența în gândire și acțiune a elevilor, modelarea comportamentului, implicarea conștientă și motivată în propria formare³⁴.

Profesorii care au susținut acest opțional la clasă remarcă nu doar „deprinderea de către elevi a regulilor dezbaterii academice și susținerea argumentată a punctelor de vedere, ci și familiarizarea cu problemele lumii actuale, la care caută soluții, explorarea unor teme care nu sunt incluse în programele școlare ale diverselor discipline, exersarea cetățeniei active și responsabile. Adolescenții devin mai siguri, mai convingători, deprind strategii eficiente de persuasiune pe care le folosesc în diferite situații de viață. Acest exercițiu de învățare critică trebuie folosit consecvent, astfel încât să determine o schimbare la nivelul școlii românești în ansamblu³⁵. În condițiile elaborării unei programe proprii de curs opțional pentru clasa a XII-a, care a insistat asupra documentării și a elaborării eseului în scris pentru elevi, util pentru examenul de bacalaureat la limba română și la limba străină, din 30 de elevi în medie, cam 10 au învățat la nivel avansat după un an de curs, 6-7 la nivel mediu, iar restul sub medie sau au rămas la nivel de începător. Mult mai preocupați de examenele de bacalaureat decât de rezultatele școlare, elevii s-au lăsat totuși antrenați în discuții, încingând atmosfera atunci când s-a ajuns la confruntări directe, fie în meciuri de tip World Schools, fie în argumente unul contra unul³⁶. Se cuvine precizat că aplicarea opționalului s-a făcut la clasele a XI-a și a XII-a cu profil umanist.

Când nu există posibilitatea aplicării la clasă a opționalului, contextul teoretic poate fi investigat practic, în încercarea de a vedea ce, cât și cum anume se potrivește unei ore obișnuite de istorie.

Privind lucrurile obiectiv și ținând cont de încorsetările impuse de programa obligatorie și de numărul de ore pe săptămână, considerăm că stă la îndemâna

³⁰ <http://ardor.org.ro/resurse/#debateri>, accesat la data de 08.01.2019.

³¹ Pitic, Ionescu, 2014: 4.

³² *Programă școlară pentru disciplina opțională Dezbatere, oratorie și retorică*, Curriculum la decizia școlii pentru liceu, aprobată prin ordinul ministrului nr. 4074 din 21.04.2011, în <http://ardor.org.ro/resurse/#debateri>, accesat la data de 04.01.2019.

³³ *Programă școlară pentru disciplina opțională Dezbatere, oratorie și retorică*, p. 2.

³⁴ *Ibidem*: 3.

³⁵ Gabriela Șerbu, profesor de limba și literatura română la Colegiul Național „B.P.Hasdeu” Buzău.

³⁶ Monica Ionescu, profesor de limba și literatura engleză la Colegiul Național „B.P.Hasdeu” Buzău.

fiecărui profesor să-și învețe elevii cât este de important să-și pună foarte des întrebarea „de ce?”, să caute mai multe variante de răspuns la întrebări, să formuleze argumente, pe care să le folosească în justificarea opiniilor sau în realizarea unui eseu, să facă apel la exemple cu care să-și susțină părerea, să conceapă un plan de învățare, a cărui realizare s-o urmărească pas cu pas, să asculte părerea colegilor și să conceapă contraargumente, să se documenteze din mai multe surse, pe care să le analizeze obiectiv, să se raporteze la reguli impuse prin anumite formate care să le influențeze și modeleze comportamentul. Toate acestea se deprind în timp și au nevoie de insistența profesorului și de conștientizarea la care trebuie să ajungă elevul în legătură cu utilitatea lor pe termen scurt și lung. Ele se pot realiza la majoritatea disciplinelor, deși istoria ar avea un avantaj ce ține de varietatea epocilor studiate și a tematicii care aduce numeroase interferențe de domenii de activitate. Dacă deschiderea rămâne apanajul unui singur profesor și nu se intersectează cu atitudini similare, succesul printre elevi va fi limitat.

Aplicații metodice

Sursele ARDOR se bazează pe aplicații care pot fi folosite la clasă. Propunerile de dezbateri acoperă domenii diverse, astfel încât regăsim suficiente teme controversate care preocupă societatea contemporană în ansamblul ei. Aici pot fi încadrate preocupările sociale legate de familie (căsătorie, violența domestică, contracepție, relația părinți-copii), locul și rolul școlii, al religiei, al presei, al sistemului sanitar în societate, discriminare, consumul de droguri, pirateria digitală; aspectele științifice precum responsabilitatea oamenilor de știință pentru descoperirile lor, donația organelor umane, selecția genetică, clonarea, dar și problematica protecției mediului.

Trecându-le în revistă pe cele care acoperă istoria, am observat că temele care încadrează motiunile propuse pe site³⁷ vizează problematici românești, europene și internaționale specifice secolele XX-XXI și fac referire la:

- * drepturile omului în general, dreptul la vot în special, cu abordări tipice societății contemporane legate de obligativitate, scăderea vârstei de vot, relații interetnice și interreligioase;
- * limitarea libertăților personale, discriminare, inclusiv cea pozitivă pentru minorități, femei, refugiați, nesupunerea civilă;
- * formele de guvernare, regimul politic, sistemul politic, intervenția statului în economie;
- * politica Uniunii Europene;
- * activitatea organizațiilor internaționale – ONU, NATO;
- * raporturile dintre statele dezvoltate și cele în curs de dezvoltare;
- * dezarmarea;
- * globalizarea;
- * provocările internetului, mass-media;
- * activitatea sindicatelor;
- * sistemul de educație și cel juridic.

³⁷ <http://ardor.org.ro/debatebase/>, accesat la data de 09.01.2019.

Multe dintre ele pot fi integrate sau adaptate în lecțiile noastre de la clasele X-XII.

Pentru că numărul propunerilor este destul de mare, în jur de 200, am analizat doar una dintre ele – „Parlamentul european este la fel de important ca parlamentele naționale ale țărilor U.E.”. Justificarea alegerii se poate explica prin faptul că politica Uniunii Europene reprezintă o temă de actualitate, importantă atât pentru traseul nostru ca țară, cât și pentru fiecare cetățean în parte. După un minim dicționar al termenilor, ni se prezintă câte două argumente care reflectă poziția guvernului și a opoziției și trei surse de informare, identice pentru ambele tabere. În primul caz, grupul care sugerează poziția guvernului va invoca autonomia de decizie în plan militar și de politică externă, dar și situația în care un parlament național va putea impune, printr-o moțiune susținută de mai multe țări, punctul său de vedere forului legislativ european. Gruparea opoziției subliniază concordanța legislativă care trebuie să existe între deciziile europene și cele naționale, dar și influența europeană asupra celei naționale în privința deciziilor bugetare și comerciale. Dezbateră care rezultă plecând de la aceste argumente presupune o documentare riguroasă și cunoștințe consolidate despre structura instituțională națională și europeană, care implică un efort suplimentar față de lecția obișnuită de la clasă și ceva pasiune strecurată în activitatea de la clubul de debate sau pentru pregătirea unui concurs. Moțiunea rămâne importantă pentru analiza de caz care încearcă să echilibreze raportul național-european în orice discuție politică sau socială care ar stârni reacții partinice.

În altă sursă³⁸, Parlamentul european reprezintă tema proiectului de lecție schițat pentru două ore și preconizat a se desfășura sub forma unei simulări. Practic, e un joc de rol în care elevii „învață personal despre rolul unui reprezentant de stat și trebuie să apere puncte de vedere ale țării pe care o reprezintă”³⁹. Moțiunea presupune simularea unei ședințe a Parlamentului european care dezbate adoptarea unei politici comune, în care fiecare stat membru își exprimă punctul de vedere. Pare foarte ușor de aplicat la clasa a XI-a, la capitolul „Relații internaționale”, la lecția dedicată Uniunii Europene. O sugestie de adaptare a acestui proiect are în vedere chiar o simulare a unei ședințe care să reunească reprezentanții tuturor instituțiilor europene, în care aceștia vin să-și prezinte atribuțiile și rolul în dezvoltarea construcției europene.

Cu acest proiect de lecție am deschis analiza celor 16 schițe de lecție propuse în manualul European Network of Debating Teachers. Ele acoperă, fără o ordine prestabilită, cu predilecție teme politice specifice perioadei contemporane, dar și subiecte sociale și de cultură din alte epoci istorice. Citindu-le, am observat că stimulează dezbateră implicând metode complementare nu foarte diverse, uneori nemenționate ca atare, precum cântarul opiniilor, jocul de rol, simularea, întrebările socractice, comparația.

Aplecându-mă asupra proiectului intitulat „Religie” descopăr că este conceput pentru două ore și, în viziunea autorilor, poate fi aplicat la istorie, religie și dirigenție cu scopul de a dezvolta abilitățile de cercetare, argumentare, vorbire în public și de scriere analitică, cu ajutorul cărora, la sfârșitul lecției, elevii să poată identifica și

³⁸ *Manualul*, 2016.

³⁹ *Ibidem*: 44.

diferența dintre marile religii ale lumii⁴⁰. Planul lasă la latitudinea profesorilor cărora li se adresează alegerea nivelului clasei și a tipului de lecție în care vor să încadreze această propunere de dezbateri. La istorie ea s-ar preta la clasa a IX-a, la capitolul „Marile religii”, unde elevii consolidează cunoștințe dobândite anterior despre creștinism și islamism și se familiarizează cu iudaismul și budismul. Personal, aș aplica această propunere la o lecție de consolidare, doar pe parcursul unei singure ore și cu o motiune care ar avea în vedere rolul religiei în perioada antichității. De asemenea, proiectul se potrivește bine și în cazul capitolului „Religia și viața religioasă. Religia în lumea contemporană” din programa pentru clasa a XI-a, cu atât mai mult cu cât putem prelua ca atare motiunea formulată – „religia este utilă pentru umanitate”. El poate constitui un reper și pentru clasa a XII-a la capitolul „Religia și viața religioasă”, evident cu o motiune particulară, adaptată spațiului românesc. Un lucru care poate fi reproșat autorilor este limitarea cercetării la internet pentru o temă sensibilă, care, ușor, poate stârni interpretări partinice sau eronate. Cu atât mai mult cu cât rolul profesorului, mai ales al celui care încurajează dezbateri, este acela de a forma la elevi abilitatea de documentare din surse diverse, cu trimiteri la o bibliografie adecvată vârstei, care să nu fie exclusiv digitală.

Caietul profesorului cuprinde mai multe sugestii metodice de abordare a problematicii dezbaterii. Fiecare element constitutiv al dezbaterii pe care l-am prezentat în contextul teoretic – argumentarea, contraargumentarea, elemente de stil în dezbateri, documentarea, etica în dezbateri – cuprinde nu doar obiectivele propuse, ci și metode care pot fi utilizate, mijloace didactice, structura unității de învățare, activitățile sugerate pentru fiecare parte de lecție, trimiteri bibliografice, sugestii de evaluare. Anexele cuprind atât liste cu motiuni formulate pentru diferite domenii de activitate, unele dintre ele regăsindu-se detaliate în resursele site-ului ARDOR, cât și texte, tabele conceptuale, fișe de lucru, exemple de problematizări, sugestii de filme, propuneri de autoevaluare și interevaluare, modele de arbitraj care pot fi incluse sau adaptate disciplinei noastre. De apreciat legătura pe care autorii o realizează între acest caiet al profesorului și manualul elevului, potrivirea necesară cu programa elaborată pentru cursul opțional, precum și flexibilitatea afirmată prin libertatea profesorului de a adapta modelele propuse la condițiile reale pe care le are la dispoziție.

Apropiindu-ne de broșura realizată prin aportul profesorilor participanți în 2017 și 2018 la tabăra de leadership pentru profesori și instructori de dezbateri ARDOR, observăm că exemplul oferit pentru istorie vizează o tematică vastă – Relațiile internaționale în secolul XX, cu siguranță, aceasta găsindu-și aplicabilitatea în materia din clasa a XI-a. Putem profita de faptul că nu sunt oferite prea multe detalii pentru a căpăta mai multă libertate de adaptare la stilul profesorului sau la nivelul clasei, la stabilirea unei ore sau a mai multor de recapitulare, în funcție de numărul statelor aduse în discuție, cu ajutorul jocului de rol.

Obiectivele pe care le-am putea formula implică atât utilizarea corectă a limbajului de specialitate, cât și enunțarea și analiza continuității sau schimbărilor de direcție a politicii externe a unui stat european sau extraeuropean de-a lungul diferitelor perioade ale secolului XX. La rândul ei, analiza ar implica formularea și

⁴⁰ *Manualul*, 2016: 47.

susținerea argumentelor, contra-argumentarea, chiar elemente de stil aduse prin includerea în jocul de rol a personalităților politice și a organizațiilor internaționale, cu rol de consolidare a demonstrației. Fiind un moment recapitulativ, elevii trebuie să demonstreze nu numai însușirea unor conținuturi, comunicate corect, ci și abilități de sinteză, de identificare a relației cauză-efect, comparație, transfer de cunoștințe, argumentare și problematizare.

N-o să insist asupra modalităților care pot fi utilizate pentru a constitui grupele de lucru. Putem să alegem împreună cu elevii etapele de timp, statele a căror politică externă vrem s-o analizăm și personalitățile reprezentative. Ar fi de preferat echipe de 3 elevi pentru fiecare stat, coordonate de o grupă care, reprezentând un organism internațional, să propună o moțiune având drept laitmotiv pacea în lume. Metodele și mijloacele didactice utilizate pe parcursul lecției țin de alegerea fiecărui profesor, iar reacția clasei ne va servi drept reper în ajustarea exercițiului pe parcursul desfășurării lui sau într-o altă situație de aplicare. Am atașat în anexe schița unui proiect de lecție gândit pentru relațiile internaționale din perioada interbelică. Scopul urmărit este să ajungem la dezbateri pentru a putea observa ce pot face elevii cu cunoștințele acumulate și cum le pot prelucra în conturarea unor argumente valide. Concepția unui plan al desfășurării lecției pe etape, care să lase mai mult timp pentru partea de dezbateri, ar fi binevenită și ar preîntâmpina posibilele deviații de parcurs. Cu siguranță ne va fi mult mai ușor să aplicăm acest model de exercițiu la o clasă de profil umanist, unde cele două ore din curriculum-ul obligatoriu sau măcar una de curs opțional ne-ar oferi timpul necesar și suficient.

Sintetizând tot acest demers teoretic și practic al dezbaterii, putem conchide că, prin exemplele de bună practică, am încercat justificarea utilității aplicării ei la clasă. Motivațiile găsite sunt preponderent de factură educațională, particularizate pentru istorie și metodică predării ei și evidențiază necesitatea problematizării dezbaterii ca metodă ce însumează mai multe forme și modalități de aplicare la clasă. Ea oferă posibilitatea de a aborda altfel prezentarea trecutului, astfel încât elevii să înțeleagă prezentul și să-și proiecteze conștient viitorul. Valențele clișeice ale acestei afirmații pot fi atenuate prin „predarea unei istorii dilematice, problematizate, deschisă spre reflecție”⁴¹, care să genereze deconstruirea evenimentului istoric și să permită aflarea miezului lucrurilor și înțelegerea mesajului pentru ziua de azi și pentru cea de mâine. Să nu uităm modalitățile prin care profesorul poate contribui la modelarea minții și comportamentului tinerilor astfel încât aceștia „să înțeleagă lumea, să trăiască prin această înțelegere și să vrea, cu ardoare și fără preget, să o schimbe în bine” învățând atât „ce au realizat alții, suferințele, coborâșurile, drumul drept și căile ocolite”, cât și „să-și orienteze mereu propria viață în funcție de posibilitățile umane, inclusiv de cele la care nimeni nu s-a gândit”⁴². Predarea istoriei prin metode care stimulează gândirea critică are rolul de a genera pe de o parte interesul tinerilor pentru mersul lucrurilor în societate, acceptarea diversității cu toate manifestările sale și asumarea responsabilității implicării civice, iar pe de altă parte întrunește strădania unor profesori pasionați de a oferi modele de bună practică cât mai multor actori implicați

⁴¹ Băluțoiu et alii, 2006: 4.

⁴² Gardner, 2004: 13.

în sistemul educațional și un mod de ilustrare a devizei „dă mai departe!” pe care reprezentanții ARDOR o doresc cât mai răspândită. Indiferent cum i-am considera pe cei devotați dezbaterii, idealisti sau poate prea dedicați muncii lor, consider că rețerile aduse de tot acest demers trebuie înțelese ca un recurs obligatoriu la „problema indispensabilă a valorii”⁴³ și ca alternativă viabilă la tradiționalism, monotonie și la acel slogan indolent „lasă că merge și așa”.

Anexă: Plan de lecție

Unitatea de conținut: Relațiile internaționale

Tema: Instituții, mecanisme și politici de rezolvare a conflictelor în lumea contemporană

Clasa: a XI-a

Tipul lecției: recapitulativă

Competențe specifice:

- 1.3. Compararea unor opinii și argumente diferite referitoare la o temă de istorie.
- 2.2. Analizarea instituțiilor, normelor și procedurilor de guvernare.
- 2.3. Folosirea strategiilor de negociere și cooperare civică.
- 2.4. Exprimarea acordului/dezacordului în raport cu un context social
- 3.3. Descoperirea în sursele de informare a perspectivelor diferite asupra evenimentelor și proceselor istorice.
- 4.2. Folosirea mijloacelor și a tehnologiilor de informare și comunicare pentru investigarea unui eveniment sau a unui proces istoric.

Obiective operaționale:

- Să utilizeze informațiile istorice despre politica externă a statelor în perioada interbelică în contexte comparative;
- Să aducă argumente care susțin justetea deciziilor luate de fiecare stat în parte;
- Să găsească contraargumente care să contrazică poziția afirmată a unuia sau a mai multor state;
- Să analizeze o situație dată din mai multe perspective;
- Să evalueze rolul Societății Națiunilor.

Desfășurarea lecției:

Activitatea de organizare trebuie realizată înainte de ora propriu-zisă pentru a câștiga timp. Elevii sunt împărțiți în grupe de 3, fiecare echipă reprezentând delegații unui stat interbelic (conducătorul statului, ministrul de externe și un reprezentant al presei) ales după alcătuirea de către elevi a unei liste cu statele pe care ei le consideră reprezentative pentru a caracteriza politica externă a perioadei. Nu trebuie uitați reprezentanții Ligii Națiunilor.

Președintele Societății Națiunilor deschide ședința de bilanț invitând țările participante la un dialog deschis, sincer, principial. Este stabilit timpul alocat

⁴³ Gardner, 2004: 17.

intervenției fiecărui stat – 10 minute, din care 5 pentru exprimarea poziției și 5 pentru răspunsurile la întrebări.

Participanții vor expune poziția externă a fiecărui stat analizând elementele pozitive și negative prin raportare la scopurile Societatea Națiunilor. Reprezentanții celorlalte state au dreptul de a adresa întrebări sau de a aduce contraargumente la analizele prezentate.

La finalul ședinței se va alcătui o analiză SWOT pe baza căreia să se poată concluziona care a fost rolul jucat de Societatea Națiunilor în perioada interbelică.

Resurse necesare:

- Materiale: foi flipchart, markere în diverse culori, coli A4, computer, videoproiector, Internet;
- Timp: 2x50 minute
- Umane: 6-7 grupe de 3 elevi

Strategii didactice:

- metode și tehnici: jocul de rol, metoda privirilor încrucișate
- forme de organizare a activității: frontală, pe grupe.
- Bibliografie:

* Bogdan Antoniu, Dinu Rudolf, *Istoria relațiilor internaționale în secolele XIX-XX*, Ministerul Educației și Cercetării, Proiectul pentru învățământul rural, 2005.

* Pierre Milza, *Istoria secolului XX, volumul I. 1900-1945 Sfârșitul "lumii europene"*, București, Editura All, 1998.

* *Marea istorie ilustrată a lumii*, vol. 6, Războaiele mondiale și perioada interbelică (1914-1945), București, Editura Litera Internațional, 2008.

Evaluarea activității: prezentarea criteriilor de evaluare – respectarea sarcinilor, a timpului alocat fiecărei sarcini, calitatea argumentelor și a contraargumentelor. Evaluarea poate fi realizată și de către elevi.

* Metoda privirilor încrucișate se încadrează în strategiile cooperative și evidențiază mai multe puncte de vedere asupra unui fapt sau fenomen istoric, susținute prin argumente. Utilizarea ei furnizează elevilor o imagine comprehensivă asupra a ceea ce s-a întâmplat, o viziune interdisciplinară și o perspectivă multiplă asupra faptelor și fenomenelor istorice.

Referințe

*** (2002) *Manual de dezbateri academice*, Iași: Editura Polirom.

*** (2016) *Manualul – lecții din diverse materii predate folosind metoda dezbaterilor*.

*** (2003) *The Editors of IDEA - The Debatabase Book. A Must-Have Guide for Successful Debate*, International Debate Education Association.

Beteringhe, Emanuel et alii (2016) *Manualul elevului pentru disciplina opțională Dezbateri, oratorie și retorică*, București.

Driscoll, William; Popper, Karl (2002) *Manual de Dezbateri Academice*, trad. Viorel Murariu; Lucas, Stephen E. (2014) *Arta de a vorbi în public*, Iași: Editura Polirom.

Rybacki, K; Rybacki, D. (2004) *O introducere în arta argumentării. Pledarea și respingerea argumentelor*, Iași: Editura Polirom.

- Adăscăliței, Felicia et alii (2010) *Elemente de didactică a istoriei*, București: Editura Nomina.
- Băluțoiu, Valentin et alii (2006) *Istoria secolului al XX-lea și educația pentru cetățenie democratică*, București: Centrul Educația 2000+.
- Gardner, Howard (2004) *Mintea disciplinată. Educația pe care o merită orice copil, dincolo de informații și de teste standardizate*, București: Editura Sigma.
- Steele, Jeannie L.; Meredith, Kurtis S.; Temple, Charles (1998) *Lectura și scrierea pentru dezvoltarea gândirii critice*, vol. II, Centrul Educația 2000+.
- *** (2010) *Cele mai bune lecții de civică. Culegere de proiecte didactice*, București, Editura Alcris.
- ARDOR, <http://ardor.org.ro/>.
- European Network of Debate Teachers, www.debatingteachers.com.
- IDEA, <http://idebate.org/>.
- World Schools Style, <http://www.schoolsdebate.com/guides.asp>.
- Debatepedia, <http://dbp.idebate.org/ro>.